

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Страхування»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «СТРАХУВАННЯ МАЙНА»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Петровська С.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, Парфентій Л.А.
2. Старший викладач кафедри економіки, підприємництва та бізнес-
адміністрування ННІ бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного
університету, кандидат економічних наук, доцент Дерев'янка Ю.М.

План лекції

1. Загальна характеристика майнового страхування.
2. Страхування майна юридичних осіб.
3. Страхування домашнього майна фізичних осіб.
4. Страхування автотранспортних засобів.
5. Страхування фінансово-кредитних ризиків.
6. Страхування технічних ризиків.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 86/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/>.
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
7. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96-%D0%BF>.
8. Про затвердження Порядку та правил обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, що може бути заподіяною третім особам : Постанова КМУ від 09.09.2002 р. № 944. URL:

[D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y.](#)

3. Журавка О.С., Бухтіарова А.Г., Пахненко О.М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4

4. Говорушко Т.А., Стецюк В.М. Страхування: навч. посіб.: Львів: «Магнолія 2006», 2014. 328 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%A1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%90..pdf>.

5. Сокиринська І.Г., Журавльова Т.О., Аберніхіна І.Г. Страховий менеджмент: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 300 с. URL: http://195.24.133.161/file/sokirinska_strahoviy_menedzhment.pdf.

6. Горбач Л.М., Кадебська Е.В. Страхування: підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2016. 544 с.

7. Пацурія Н.Б., Войцеховська І.М., Головачова А.С. Правове регулювання у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії і практики: монографія, К.: Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22963/1/N_Patsuriia_I_Voitsekhovska_N_Golovachova_FPMV.pdf.

8. Правове регулювання страхової діяльності: навч. посіб. / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, Т. В. Колеснік та ін.; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. 2-ге вид., із змінами. Х.: Право, 2014. 400 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/284>.

Додаткова

9. Аберніхіна І.Г., Сокиринська І.Г. Фінанси страхових організацій: навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2019. 198 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/finansi_strahovih_organizatsiy_navchalniy_posibnik_dlya

[sayta.pdf](#).

10. Білоус Н.М. Корпоративні стратегії управління стійкістю страхових компаній : монографія. К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. 234 с.

11. Форманюк В.І. Правове регулювання страхової діяльності в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 20. С. 100-102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8670/22.pdf.pdf?sequence=1>.

12. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

13. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

14. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

15. <http://uainsur.com> – Ліга страхових організацій України: офіційний сайт.

16. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

17. <https://forinsurer.com> – Форіншурер – журнал про страхування в Україні.

18. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

19. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

20. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Загальна характеристика майнового страхування

Страхування майна відноситься до загального (ризикового) страхування.

Це комплексна галузь, в якій залежно від способу класифікації можна виділити різні підгалузі. Для навчальних цілей ця галузь розбита на підгалузі

страхування майна юридичних осіб, майна фізичних осіб і на страхування фінансово-кредитних ризиків. Остання відрізняється від двох попередніх тим, що її конкретні об'єкти (предмети) не мають натурально-речового, а лише вартісний (грошовий) вираз, що зумовлює специфіку їх страхування.

Майно може страхуватися в *обов'язковій і добровільній формах*.

Об'єкти, правила, страхові суми, форми договорів і тарифи для *обов'язкових видів страхування* встановлюються Кабінетом Міністрів України і тому є однаковими для усіх страховиків і страхувальників.

Загальні умови і порядок здійснення *добровільних видів страхування* та страхові тарифи для них розробляються страховими компаніями самостійно. Конкретні умови страхування, зокрема об'єкти, страхові суми, термін дії договорів, застереження, винятки та деякі деталі узгоджуються з власником чи користувачем майна (страхувальником) і відображаються в договорі страхування. Внаслідок цього умови добровільного страхування одних і тих же видів майна різними страховими компаніями можуть в значній мірі відрізнятися. У ринкових умовах більшість видів майнового страхування є добровільними.

Національне законодавство деяких країн іноді передбачає обов'язкове страхування окремих різновидностей майна. Передбачаються такі *види страхування*:

1. авіаційних суден (в складі авіаційного страхування цивільної авіації);
2. засобів водного транспорту;
3. врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільгосппідприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільгосппідприємствами усіх форм власності;
4. майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України "Про угоди про розподіл продукції";
5. майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу випадках, передбачених Законом України "Про нафту і газ";
6. об'єктів космічної діяльності (наземна інфраструктура);
7. об'єктів космічної діяльності (космічна інфраструктура);

8. тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленим КМ України;

9. ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок стихійних лих та від протиправних дій третіх осіб;

10. предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, пошкодження або псування;

11. фінансових ризиків неотримання, невчасного отримання та отримання не в повній сумі платежів за договорами про іпотечні кредити та платежів за іпотечними сертифікатами;

12. нерухомості, набутої в результаті управління майном;

13. будівельно-монтажних робіт забудовником.

Об'єктами майнового страхування є майнові інтереси, котрі не суперечать законодавству України і пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном. Конкретними об'єктами (предметами) майнового страхування є нерухоме і рухоме майно – будівлі, споруди, сировина, матеріали, незавершене виробництво, готова продукція, транспортні засоби, вантаж і багаж, домашнє майно, врожай, а також видані кредити, грошові суми за відвантажену продукцію.

Найбільш поширеними **страховими ризиками** є знищення, пошкодження або втрата майна внаслідок вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, технічних аварій і катастроф та дій третіх осіб. При страхуванні фінансово-кредитних ризиків основними ризиками є непогашення кредиту або нездійснення грошових розрахунків (не оплата продукції чи послуг).

Договори страхування майна укладаються на термін від кількох днів до одного року. Укладенню договору передуює огляд майна, його оцінка і визначення ризиковості, а також узгодження страхової суми і страхового тарифу. Страхові тарифи переважно встановлюються у відсотках або проміле до страхової суми. Страхові платежі C_n визначаються шляхом множення страхового тарифу C_m (у відсотках) на страхову суму C_c в гривнях і ділення на 100, тобто за формулою:

$$C_n = (C_m \cdot C_c) : 100,$$

Ця формула є базовою. На практиці для визначення страхового платежу застосовується ряд підвищувальних і знижувальних коефіцієнтів.

Збитки визначаються за кожним знищеним або пошкодженим об'єктом, при складних об'єктах за кожним елементом об'єкта (будівля, споруда, обладнання і т.д.). Загальний збиток за договором визначається як сума збитків за об'єктами або елементами.

Основними *різновидностями* страхування майна є ***страхування нерухомого майна***, в тому числі *технічних ризиків*, ***страхування транспортних засобів***, ***страхування врожаю і тварин в сільгосппідприємствах***, а також *майна, котре належить фізичним особам* або котрим вони розпоряджаються.

При страхуванні майна широко застосовуються специфічні страхові прийоми у вигляді різних видів відповідальності і франшиз.

2. Страхування майна юридичних осіб

Страхування майна юридичних осіб в Україні здійснюється в добровільній формі та забезпечує страховий захист від пошкодження та загибелі майна в наслідок таких ***причин***:

- стихійних лих (землетрусів, виверження вулканів, бурі, смерчу, паводку, повені, сільових потоків, тривалих снігопадів, граду, гірських зрушень, зсуву ґрунту тощо);
- пожежі, удару блискавки;
- вибуху парових котлів, газосховищ, газопроводів, машин, агрегатів та інших аналогічних об'єктів;
- аварії водопроводу, каналізаційної та опалювальної систем, систем гасіння пожежі;
- аварії електричної мережі й впливу електричного струму;

- крадіжки зі зломом і грабунку;
- биття скла, дзеркал, вітрин;
- інших причин за домовленістю сторін.

Відшкодуванню підлягають лише ті збитки, яких зазнав страхувальник, вживаючи заходи, спрямовані на врятування майна та зменшення наслідків страхового випадку.

Страхова сума визначається страховиком за погодженням із страхувальником з урахуванням особливостей конкретного об'єкта страхування.

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про страхування» при майновому страхуванні страхова сума встановлюється в межах вартості майна за цінами і тарифами, що діють на момент укладання договору, якщо інше не передбачено договором страхування.

Страхова сума може збігатися зі страховою вартістю об'єкта. У такому випадку майно вважається застрахованим за повною його вартістю, а може бути нижчою страхової вартості. В останньому випадку важливим фактором, що впливає на розмір страхового відшкодування, є система (вид) страхового забезпечення.

Основою для встановлення страхової суми є дійсна вартість майна на момент підписання страхового договору, яка визначається за балансовою вартістю та вартістю придбання за виключенням зношення.

Страхове відшкодування з настанням страхового випадку сплачується тільки після того, як повністю виявлено причини та розмір збитків. Після отримання всіх необхідних документів, страховик зобов'язаний у строк, що не перевищує 30 днів, виплатити страхувальнику відшкодування.

Якщо страхувальнику нанесли збитки треті особи, то після виплати страхового відшкодування до страховика переходять права страхувальника, які той має до таких осіб (див. «принцип суброгації»).

3. Страхування домашнього майна фізичних осіб

Відповідно до Закону України «Про страхування» *страхування домашнього майна громадян* здійснюється в добровільній формі. *Види* таких договорів:

- страхування будівель;
- страхування транспорту;
- страхування майна на підвір'ї;
- страхування тварин;
- страхування на випадок ремонту.

Страхування домашнього майна громадян здійснюється відповідно до правил страхування, розроблених страховиками. Ці правила можуть істотно відрізнятися у різних страховиків, проте, відповідно до вимог Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг вони обов'язково повинні містити певні умови.

Особливо цінне майно може прийматися на страхування за спеціальним договором лише за умови страхування будівлі або квартири, в якій воно знаходиться.

Обсяг *страхової суми* страхувальник обирає на свій розсуд, але вона не повинна перевищувати дійсну вартість майна на момент укладання договору страхування. Розмір страхового тарифу залежить від обсягу відповідальності страховика, вибраних ризиків, виду домашнього майна, умов його зберігання, наявності пожежної та охоронної сигналізації, типу будівлі, в якій знаходиться майно, умов дотримання правил безпеки тощо. При страхуванні домашнього майна в договорі обумовлюється розмір франшизи.

Франшиза – це визначена договором страхування частина збитків, котра в разі страхового випадку не підлягає відшкодуванню страховиком. Вона може бути встановлена у відсотках чи в абсолютних величинах стосовно страхової суми, вартісної оцінки об'єкта або розміру збитків. Розрізняють такі види франшизи: *пряма* (безумовна) та *привілейована* (умовна).

Умовна франшиза звільняє страховика від відповідальності за збитки,

обсяги яких не перевищують установленної франшизи, і зобов'язує його покривати збитки повністю, якщо розмір їх перевищує франшизу.

Наприклад, якщо страхова сума становить 10 тис. грн., умовна франшиза – 2% від страхової суми, тобто 2 тис. грн., а збитки страхувальника – 1 тис. грн., то страховик звільняється від будь-якої компенсації збитків страхувальнику.

Якщо ж за цих умов збитки становлять 5 тис. грн., то страховик відшкодовує всі 5 тис. грн., не звільняючись від 2 тис. грн. умовної франшизи.

Безумовна франшиза теж звільняє страховика від компенсації збитків, які не перевищують безумовну франшизу. Якщо обсяг збитків перевищує розмір безумовної франшизи, то страхове відшкодування дорівнює різниці між обсягом збитків та безумовної франшизи.

Наприклад, якщо страхова сума дорівнює 10 тис. грн., безумовна франшиза – 2 тис. грн., то при збитках до 2 тис. грн. страховик не відповідає перед страхувальником, а при збитках, що становлять, наприклад, 8 тис. грн., відшкодує тільки 6 тис. грн. (8 тис. грн. – 2 тис. грн.).

Таким чином, франшиза називається **безумовною** тому, що вона (безумовно, незалежно від умов) за будь-яких умов вибуває із зобов'язань страховика, й **умовною**, оскільки вибуває за умови, що збитки не перевищують установленної величини франшизи.

4. Страхування автотранспортних засобів

Договори **страхування автотранспортних засобів** (автокаско) в Україні здійснюються в добровільній формі. Такі договори, як правило, укладаються на термін від 1 місяця до 1 року. При такому страхуванні найбільш типовим ризиком є знищення, пошкодження або втрата транспортного засобу внаслідок таких *причин*:

- 1) дорожньо-транспортної пригоди;
- 2) вогневих ризиків та стихійних явищ;
- 3) протиправних дій третіх осіб (крадіжки, угону, пошкодження).

Якщо транспортний засіб застраховано від усіх вказаних груп ризиків, то

такий договір носить назву «повне каско», якщо ж транспортний засіб застраховано не від усіх ризиків, то договір називається «частковим каско».

Перед тим, як укласти угоду, транспортний засіб оглядається спеціалістом страховика (сюрвейєром або андеррайтером) з метою оцінити його стан, вартість та визначити страховий тариф, який залежить від типу договору («повне» чи «часткове» каско), типу й марки транспортного засобу, терміну його експлуатації, місця зберігання та вартості.

Страхова сума встановлюється за згодою сторін, але не вище реальної ринкової вартості транспортного засобу на момент підписання страхового договору.

Страховий платіж визначається шляхом множення страхової суми на страховий тариф з урахуванням коригуючих коефіцієнтів, які залежать від зони використання транспортного засобу (залежно від інтенсивності руху), віку водія, безаварійності водіння тощо. Таких коефіцієнтів може бути від одного до десяти.

На теперішній час сумарний страховий тариф за «повним каско» в Україні коливається від 2% до 13%. Франшиза, переважним чином, – безумовна і встановлюється в розмірі від 0,2% до 15%.

У разі настання страхового випадку, збиток визначається в обсязі витрат на ремонт транспортного засобу. Підставою для визначення збитку є довідка з ДАІ про дорожньо-транспортну пригоду, фотографії пошкодженого транспортного засобу, кошторис вартості ремонту та пов'язаних з ним витрат. Оскільки оформлення та отримання вказаних документів потребує немало зусиль та часу страхувальника, то укладати договори автокаско варто зі страховиками, які співпрацюють зі службами цілодобового технічного асистансу, що значно полегшить проблеми страхувальника.

5. Страхування фінансово-кредитних ризиків

Це нова підгалузь майнового страхування, котра в Україні розпочали розвиватися лише на початку 90-х років минулого століття. Вона має ряд *особливостей* основні з котрих:

- відсутність натурально-речової форми предметів страхування;
- специфічні ризики, утруднюють розуміння і розвиток операцій.

В цій підгалузі існує дві групи ризиків – фінансові та кредитні.

Фінансово-кредитні ризики можна охарактеризувати як сукупність імовірних небажаних подій при здійсненні фінансово-кредитних операцій, суть котрих полягає в тому, що партнер підприємства чи банку не може виконати взятих на себе грошових зобов'язань, а підприємство чи банк не може добитись їх виконання засобами, передбаченими договором (контрактом).

Фінансові і кредитні ризики можна розмежувати за суб'єктом, у котрого вони виникають. На цій підставі фінансовими слід вважати ризики, котрі виникають у суб'єктів господарювання, переважно у підприємств виробничої сфери, в ході розрахунків за поставлену продукцію, виконані роботи або надані послуги. До них же варто відносити прямі ризики втрати або зменшення прибутку (доходу) внаслідок перерв у виробництві, а також втрати або неотримання прибутку (доходу) при інвестиційних операціях.

Конкретними різновидностями фінансових ризиків можна вважати:

- ризики неплатежу (невиконання зобов'язань згідно договорів, несплати платежів при продажі товарів в кредит та при лізингових операціях);
- неотримання прибутку при інвестиційних операціях;
- втрати або зменшення прибутку внаслідок непередбачуваних (форс-мажорних) обставин.

Законом України "Про страхування" (редакція 2001 р.) передбачено кілька видів страхування фінансових ризиків. До них в першу чергу відноситься власне страхування фінансових ризиків, котре на практиці може називатись "Страхування фінансових ризиків", "Страхування ризиків неплатежу" або "Страхування виконання договірних зобов'язань". За цим видом ризиків здійснюється також страхування втрат прибутку внаслідок перерв у виробництві, котре переважно реалізується в так званому "пакетному режимі", тобто одночасно зі страхуванням майна від вогневих ризиків, ризиків стихійних явищ, перерв у подачі енергоносіїв, води та ін. (Можливе також страхування інвестицій, тобто доходу (прибутку) від інвестиційних операцій, а також

страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій (в країнах Євросоюзу передбачено надання страховиками прямої або непрямой страхової гарантії). Передбачено також страхування судових витрат, котрі можна віднести до страхування фінансових ризиків, бо страхування зменшує витрати підприємств на судові процеси за рахунок прибутку.

Під **кредитними** слід розуміти ризики, котрі виникають у комерційних банків при здійсненні ними активних операцій. Найчастіше кредитний ризик проявляється у неповерненні позичальником отриманого кредиту і несплати відсотків за нього. Класифікація кредитних ризиків в країнах Євросоюзу більш деталізована. Вона передбачає ризик загальної неплатоспроможності і ризики непогашення окремих видів кредитів – експортного, споживчого, іпотечного, сільськогосподарського.

Законом України "Про страхування" (редакція 2001 року) передбачено один вид добровільного страхування кредитних ризиків – страхування кредитів (в тому числі відповідальності страхувальника за непогашення кредиту). Усі види страхування фінансово-кредитних ризиків здійснюються тільки в добровільній формі.

При страхуванні фінансово-кредитних ризиків не застосовуються ризики знищення або пошкодження майна внаслідок дії вогню, стихійних сил, технічних аварій та катастроф і дій третіх осіб.

Страхові тарифи встановлюються компаніями в індивідуальному порядку, залежать від виду і характеру операції, надійності боржника чи контрагента і ряду інших факторів і можуть значно відрізнятися віть у компаній, котрі працюють в одному регіоні. Тарифи за страхування ризиків неплатежів коливаються від 3 до 5-6% страхової суми, інвестиційних ризиків - від 1 до 3-4%, ризику втрати прибутку - від 0,3 до 0,8%, ризику непогашення кредиту – від 2-3 до 10-15% страхової суми. При страхуванні переважно застосовується безумовна франшиза розміром не менше 10%. Виплата відшкодування здійснюється із врахуванням системи відповідальності і франшизи.

6. Страхування технічних ризиків

Страхування технічних ризиків поширюється на складні й дорогі промислові технології, створення і використання, яких пов'язане з ризиком виникнення аварій, катастроф, нещасних випадків, що загрожують значними збитками їх власникам.

Особливо розвинуте у Великобританії, США та Японії.

Підвиди:

- страхування будівельно-монтажних ризиків;
- страхування машин та обладнання від поломок;
- страхування електронного обладнання.